

Warszawa, dn. 25 lutego 2016 r.

dr hab. Ewa Dziędzic, prof. SGH
Katedra Turystyki
Kolegium Gospodarki Światowej

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgr Danuty Szpilko
pt. *Foresight jako narzędzie doskonalenia zarządzania turystyką w regionie*
(promotor dr hab. inż. Joanna Ejdys, prof. nadzw. Politechniki Białostockiej)

Uwagi wprowadzające

Przedmiotem rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Danutę Szpilko są zagadnienia zarządzania turystyką w regionie. W jej treści skoncentrowano się na problemie zarządzania strategicznego i możliwościach wykorzystania metodyki foresightu w procesie opracowywania strategii rozwoju turystyki. Z uwag wstępnych i wywodów przedstawionych w rozprawie wynika, że przesłanką do podjęcia tej problematyki było dążenie do poprawy efektywności procesu formułowania i wdrażania takich strategii, szczególnie w kontekście polskich doświadczeń w tym zakresie.

Problem naukowy podjęty w rozprawie został sformułowany w formie pytania: **Czy i w jaki sposób można doskonalić proces zarządzania rozwojem turystyki w regionie, wykorzystując badania foresightowe?** Natomiast jej głównym celem było opracowanie metodyki inkorporacji badań foresightowych do procesu tworzenia regionalnych strategii rozwoju turystyki w celu doskonalenia procesu zarządzania turystyką w regionie. Konstrukcja rozprawy została zbudowana wokół następujących hipotez:

Hipoteza 1. Dotychczasowy system zarządzania turystyką w regionie charakteryzuje się niskim poziomem partycypacji społecznej oraz zbyt szerokim spektrum wskazanych celów i kierunków strategicznych, co powoduje niski poziom realizacji przyjętych działań.

Hipoteza 2. Dobre praktyki wynikające z zagranicznych i krajowych inicjatyw foresightowych mogą mieć znaczący wpływ na formułowanie strategii rozwoju turystyki w regionie.

Hipoteza 3. Wykorzystanie badań foresightowych może udoskonalić proces zarządzania strategicznego turystyką w regionie.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, spisu literatury, wykazu tabel i rysunków oraz załączników. Ogółem liczy 293 strony, z czego na zasadniczą część pracy przypada 254 strony. Poszczególne rozdziały zostały poświęcone następującym zagadnieniom:

- I. Analiza i ocena systemu zarządzania turystyką na poziomie regionalnym.
- II. Wprowadzenie do badań foresightowych.
- III. Wykorzystanie badań foresightowych w turystyce.
- IV. Metodyka inkorporacji badań foresightowych do zarządzania strategicznego turystyką na poziomie regionalnym.
- V. Weryfikacja metodyki inkorporacji badań foresightowych do procesu tworzenia regionalnej strategii rozwoju turystyki na przykładzie województwa podlaskiego.

Wymienione rozdziały zawierają zarówno rozważania teoretyczne oparte o analizę literatury przedmiotu, jak i empiryczne, przygotowane z wykorzystaniem materiałów źródłowych oraz będące wynikami własnych badań pierwotnych. Te ostatnie w najszerszym zakresie zostały przedstawione w rozdziale V, w którym zaprezentowano autorską koncepcję badań foresightowych wraz z przykładem ich zastosowania w odniesieniu do planowania rozwoju turystyki w województwie podlaskim.

Spis literatury został podzielony na kilka części:

- a. artykuły z wydawnictw ciągłych – 81 pozycji z czasopism krajowych i zagranicznych,
- b. publikacje zwarte – 129 pozycji krajowych i zagranicznych,
- c. raporty, dokumenty strategiczne, komunikaty i inne – 117 pozycji krajowych i zagranicznych,
- d. akty prawne – 8 pozycji,
- e. strony internetowe – 18 pozycji.

Wśród pozycji wymienionych w spisie literatury dominują opracowania dotyczące zagadnień foresightu i zarządzania, piśmiennictwo dotyczące zarządzania turystyką jest stosunkowo skromnie reprezentowane.

Ocena merytoryczna rozprawy

Podjęta w rozprawie problematyka jest aktualna i ważna z punktu widzenia rozwoju turystyki, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Wpisuje się w bardzo szeroki nurt badań poświęconych zarządzaniu rozwojem turystyki w ujęciu przestrzennym. Zainteresowanie tą tematyką wynika ze specyficznej struktury podaży turystycznej. Obejmuje ona podmioty gospodarcze z różnych branż, o dużym udziale mikroprzedsiębiorstw, ściśle powiązane z przestrzenią, na której działają i występującymi tam uwarunkowaniami kulturowymi i przyrodniczymi. Połączenie wszystkich ogniw podaży turystycznej przy jednoczesnym uwzględnieniu trendów kształtujących popyt na obszarach wysyłających jest prawdziwym wyzwaniem, przed którym stają zarówno praktycy, jak i badacze zajmujący się problematyką rozwoju turystyki. Tytuł rozprawy dobrze ilustruje jej treść, z tym że jak wspomniano wyżej, została ona zdominowana przez zagadnienia zarządzania strategicznego, ze szczególnym naciskiem na fazę planowania.

Jeśli chodzi o podjęte w rozprawie zagadnienie badawcze, to jego sformułowanie można uznać za poprawne, chociaż odpowiedź na tak sformułowane pytanie jest trudna do jednoznacznej weryfikacji empirycznej i może być sformułowana jedynie w oparciu o rozumowanie dedukcyjne. Ze sposobu sformułowania celu rozprawy wynika, że *a priori* przyjęto odpowiedź twierdzącą, tzn. że badania foresightowe mogą pomóc w doskonaleniu zarządzania turystyką w regionach. Hipotezy, zadania badawcze i struktura pracy zostały podporządkowane realizacji postawionego celu. O ile poszczególne zadania badawcze i struktura pracy są spójne i przedstawione w logicznej sekwencji, o tyle sformułowanie hipotez badawczych budzi wątpliwości. Hipoteza 1. zawiera kategoryczne stwierdzenie, które jest nie do udowodnienia. Jest niejasne, czy dotyczy koncepcji teoretycznych, czy praktyki zarządzania turystyką w regionach, nie sprecyzowano również horyzontu przestrzennego i czasu, dla którego miałyby obowiązywać. Z treści rozprawy (rozdział I) można wywnioskować, że chodzi o praktykę opracowywania strategii rozwoju turystyki w Polsce. Hipotezy 2. i 3. zostały sformułowane w trybie przypuszczającym, co można zinterpretować, że jest jakieś prawdopodobieństwo, że dane zjawisko wystąpi. Stwierdzenia tego typu trudno uznać za spełniające kryteria naukowo weryfikowalnych prawidłowości.

Jak wspomniano wyżej treść rozdziału I została podporządkowana udowodnieniu hipotezy o niedostatkach zarządzania strategicznego rozwojem turystyki w Polsce na poziomie regionów. W pierwszym punkcie scharakteryzowano system zarządzania turystyką w Polsce, przy czym niejasne jest, jakie kryteria zastosowano włączając do zaprezentowanego modelu poszczególne podmioty. Dotyczy to szczególnie Polskiej Izby Turystyki, która jest organizacją samorządu gospodarczego, a jej rola sprawcza ogranicza się co najwyżej do

członków. Równocześnie pominięto inne, podobne organizacje tego typu. Ponadto Regionalne Organizacje Turystyczne nie są podległe Polskiej Organizacji Turystycznej, jak stwierdzono na s. 15, a jedynie z nią współpracują.

W dalszej części rozprawy wielokrotnie mówi się o interesariuszach rozwoju turystyki, którego to pojęcia nie scharakteryzowano i nie pojawia się ono przy omawianiu systemu zarządzania turystyką. Wykorzystana w rozdziale literatura przedmiotu jest uboga i obejmuje przede wszystkim autorów z województwa podlaskiego. W efekcie w rozdziale pojawiają się różne kontrowersyjne stwierdzenia, np. o tym, że nie wypracowano specyficznych pojęć dotyczących zarządzania strategicznego turystyką (s. 27). Brak również informacji o różnych podejściach do formułowania strategii rozwoju turystyki, w tym form włączania w ten proces interesariuszy.

Udowodnieniu tezy o małej skuteczności zarządzania rozwojem turystyki w Polsce na szczeblu regionalnym służy przegląd wojewódzkich strategii jej rozwoju oraz ocena zmian poziomu rozwoju funkcji turystycznej poszczególnych województw w analizowanym okresie. Z jednej strony jest to bardzo ciekawa część pracy, pokazująca staranność i umiejętności analityczne Autorki, z drugiej strony wnioski z przedstawionego rozumowania należy traktować z pewną ostrożnością, co w rozprawie zostało dostrzeżone. Dotyczy to szczególnie analizy skuteczności wdrażania strategii w oparciu o zmiany poziomu funkcji turystycznej województw. Wskaźniki stosowane w tej analizie mają charakter ekstensywny, w związku z czym wzrost lub spadek ich wartości nie jest jednoznacznie powiązany ze zmianami wkładu turystyki w gospodarkę regionu. Dla przykładu część wskaźników uwzględnia liczbę osób korzystających z bazy noclegowej, ale pomijana jest informacja o długości ich pobytu, tym samym wartość wskaźnika jest taka sama w przypadku, gdy dana osoba skorzystała z jednego noclegu, czy z dziesięciu. Nie uwzględniany jest standard bazy noclegowej, a więc wydatki turystów na usługi noclegowe itp.

W rozdziale II przedstawiono charakterystykę badań foresightowych. Przedstawiono w nim rozwój koncepcji i implementacji badań foresightowych oraz charakterystykę stosowanych w nich metod badawczych. Jest to część rozprawy przygotowana w oparciu o przegląd literatury przedmiotu, jej głównym walorem jest syntetyczne przedstawienie omawianych zagadnień, nie podjęto natomiast próby sformułowania autorskich koncepcji lub wypracowania autorskiego podejścia do omawianych zagadnień, np. klasyfikacji metod badawczych lub zastosowań foresightu. W tym kontekście na podkreślenie zasługuje propozycja autorskiej koncepcji metody określania przydatności określonych działań do

realizacji przyjętych celów. Metoda ta została nazwana NCRR i jest odpowiedzią na zidentyfikowaną lukę dotyczącą selekcji działań, które powinny być podjęte.

Rozdział III zawiera przegląd zastosowań foresightu do zarządzania rozwojem turystyki. Zasadniczym celem tego rozdziału była identyfikacja dobrych praktyk, które byłyby przydatne przy wypracowywaniu autorskiej metodyki inkorporacji badań do zarządzania rozwojem turystyki w regionie. W końcowej części tego rozdziału przedstawiono korzyści z wdrożenia foresightu do zarządzania rozwojem turystyki w regionie. Przedstawiona argumentacja ma charakter normatywny. Jej słabą stroną jest brak porównania z innymi rozwiązaniami o charakterze partycypacyjnym i iteracyjnym.

Rozdział IV zawiera charakterystykę autorskiej koncepcji wykorzystania metodyki foresightu do zarządzania strategicznym rozwojem turystyki w regionie. Zgodnie z przygotowaną koncepcją zaproponowana metodyka obejmuje cały zestaw kroków i propozycji wykorzystania w nich wybranych metod badawczych, które zostały drobiazgowo opisane. W związku z tym w rozdziale częściowo powtórzono treści przedstawione we wcześniejszych partiach rozprawy, szczególnie w rozdziale II.

W rozdziale V dokonano empirycznej weryfikacji zaproponowanej metodyki w odniesieniu do województwa podlaskiego. W tej części rozprawy Autorka wykazała się znajomością różnorodnych technik badawczych, choć niektóre rozwiązania są kontrowersyjne. Dotyczy to opracowywania wyników badania dotyczącego ważności poszczególnych czynników rozwoju turystyki, które obliczono posługując się średnią arytmetyczną. Badana próba była stosunkowo mała (56 osób), a w przypadku gdy rozkład odpowiedzi odbiega od rozkładu normalnego skrajne wartości mają duży wpływ na wartość średniej arytmetycznej. Może to prowadzić do błędnych wniosków i dlatego lepszym rozwiązaniem byłoby zastosowanie mediany.

Zgodnie z zastrzeżeniami Autorki przedstawione badanie należy traktować jedynie jako przykład, niemniej analiza tego przykładu nasuwa się kilka pytań i uwag istotnych z punktu widzenia realizacji celu rozprawy. Po pierwsze, jakie są koszty takiego działania w porównaniu z innymi metodami przygotowywania strategii. Po drugie, jak można ocenić wpływ doboru uczestników na wyniki badania. W opisanym przykładzie eksperci i interesariusze byli wybitnie zorientowani „do wewnątrz”, podobnie jak cały scenariusz badania, w związku z czym praktycznie nigdzie nie zainteresowano się oczekiwaniami potencjalnych odwiedzających, ich sytuacją ekonomiczną, identyfikacją bezpośrednich konkurentów itp. Po trzecie, trudno empirycznie potwierdzić trafność wybranych kierunków rozwoju, ale jedną z zalet foresightu ma być wytworzenie klimatu współpracy między

interesariuszami. Tymczasem w opisanym przykładzie za zbędne uznano praktycznie wszystkie działania zmierzające do utrwalenia współpracy.

W uzupełnieniu oceny merytorycznej i metodycznej rozprawy należy podkreślić wszechstronność warsztatu badawczego zademonstrowanego przez Autorkę i nakład pracy włożonej w przeprowadzenie zaprezentowanych w rozprawie badań. Uwagę zwraca również poprawność językowa, logika i klarowność wywodów mimo wspomnianych wcześniej niepotrzebnych powtórek niektórych treści. Praktycznie nie występują błędy, jedynie na s. 126 prawdopodobnie błędnie podano odsetek zatrudnionych w turystyce w Kolumbii Brytyjskiej. Od strony technicznej rozprawa jest bardzo staranna, zastrzeżenie budzi jedynie miejsce umieszczania odsyłaczy w przypadku różnego rodzaju wyliczeń. Są one zazwyczaj umieszczane przy dwukropku, a nie po wymienieniu wszystkich pozycji w związku z czym nie wiadomo, czy odwołanie dotyczy także tych pozycji. Na podkreślenie zasługuje również bardzo staranne opracowanie edytorskie rozprawy, dotyczy to szczególnie wykresów i tabel.

Podsumowanie

Zgodnie z zapisami ustawy o stopniach i tytułach naukowych z dn. 14 marca 2003 r. rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazać ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz zademonstrować jego zdolność do prowadzenia samodzielnych badań naukowych. Recenzowana rozprawa, mimo przedstawionych wyżej uwag krytycznych niewątpliwie spełnia wszystkie wymienione kryteria. Jej Autorka w szczególnie szerokim zakresie wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań i prezentacji ich wyników. Należy także zauważyć, że w wielu miejscach wykazała dystans do prezentowanych rozważań i wyników badań, co pokazuje Jej dojrzałość jako badacza. W związku z powyższym stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska napisana przez mgr Danutę Szpilko spełnia wymogi stawiane przez Ustawę i wnioskuję o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

E. Dzieciak